

ФУНКЦИЈА АЗБУЧНИХ МОЛИТВИ У УЧЕЊУ АЗБУЧНОГ РЕДА СЛОВА

Милка Николић

Универзитет у Крагујевцу

milkani@ptt.rs

1. Увод. У словенској писмености азбучне молитве јављају се готово истовремено кад и сама словенска писма. Још од времена мисионарског рада Солунске браће Ћирила и Методија у ширењу писмености код Словена, молитва у форми азбучног акростиха представља не само виртуозни песнички жанр, него и дидактичко средство путем кога се усвајао азбучни ред слова.¹ У настави почетног описмењавања заснованој на методи срицања, учење азбучног реда слова јесте прва фаза у настави почетног читања; а познавање азбучног реда било је нужно и због тога што су слова имала утврђену бројну вредност. Осим тога, азбучни акростих задржао се до најновијих времена као мнемотехничко средство у функцији учења азбучног реда.

Азбучне молитве могу се изучавати са различитих аспеката – уметничког, религијског, књижевнотеоријског, лингвистичког и дидактичког. Предмет овог рада јесте функција азбучних молитви у учењу азбучног реда слова у традиционалној настави почетног читања и писања. У раду се разматрају следећа питања: (1) азбучне молитве као песнички жанр и њихова појава у ћирило-методијевској писмености; (2) функција азбучних молитви као наставног средства у усвајању азбучног реда од времена просветитељског рада Ћирила и Методија до половине XIX века (када се званично укида традиционална метода срицања у настави почетног читања); (3) учење азбучног реда у савременој настави. Разматрање се врши са аспекта методике наставе почетног читања и писања.

2. Азбучне молитве као песнички жанр. У време настанка словенске културе и њеног уклапања у еврохришћанску традицију – деловањем Ћирила и Методија – познате византијске песничке форме пренете су у словенску писменост. Тако се у књижевности међу Словенима појављује *акростих* (српкословенски: *крајегранесије*), који је у грчкој књижевности као виртуозни облик постојао још од александријског доба. Сматра се да је најстарији тип акростиха – *алфаветски акростих*. Ево шта о томе каже В. М. Загребин:

¹ О словенским азбучним молитвама, и уопште о словенском азбучном акростиху, постоји обимна научна литература. Поменимо само неке од радова: Врана 1963, Демкова – Дробленкова 1968, Драгова 1969, Зыков 1971, Јовановић-Стипчевић 1981, Куев 1969, Мошин 1973. Поменути аутори разматрају тековине словенске азбучне молитве у руској, бугарској и српској средњовековној књижевности, као и њихове заједничке и посебне карактеристике.

Акростиhi, [...], были довольно обыкновенным явлением не только в византийской, но и в средневековой славянской литературе. Наиболее распространенным их видом в последней являлись акростиhi азбучные, то есть такие, в которых первые буквы начальных слов составляли славянский алфавит с глаголическим или кириллическим порядком следования букв. Этот вид литературного творчества наших предков выявлен в значительном количестве и наиболее изучен в жанре азбучной молитвы и толковых азбук. (Загребин 1981: 65)

Солунска браћа и њихови ученици створили су словенски *азбучни акростиh*, који је стар колико и сама словенска писма, а његов најраспрострањенији вид јесте *азбучна молитва*. Азбучна молитва јесте песнички жанр код кога се на почетку стихова нижу слова по реду у азбуци. Смисао састављања азбучних стихова јесте духовни – писмо (алфавет) у средњовековној култури има своју религијску функционалност јер представља израз и дејство божанског логоса („слова“) у његовом откривању свету. Осим тога, писменост се схватала првим ступњем у разумевању *Светог писма*, јер писмо је од бога.² Познато је колико је пажње Црноризац Храбар посветио томе да у свом *Сказанију о писменех* покаже да је словенско писмо од бога. Према његовим речима, словенско писмо светије је од грчког, јер грчко писмо потиче од пагана Хелена, а словенско писмо је створио свети човек – свети Константин Филозоф, звани Ћирило (Новаковић 2000: 206).

Прва словенска азбучна молитва написана је крајем IX – почетком X века.³ Тада је епископ Константин Преславски, припадник књижевног круга бугарског цара Симеона, а по мишљењу неких истраживача и сам Константин (Ћирило) Солунски – саставио *Азбучну молитву* (од 40 стихова), која се вероватно односила на глагољску азбуку.⁴ Песник се обраћао богу молећи га да му у срце удахне реч (в. Прилог 1). Молитва овде има шире значење – мољење за надахнуће како би се савладала сопствена немоћ пред величином песме. То су уједно и први словенски уметнички стихови.

Као ритмичко-метрички образац првог словенског азбучног акростиха узет је византијски „грађански дванаестерац“ (*stihos politicos*). Међутим, већ у ћирило-методијевско време овај стих није увек могао да се звучно оствари као дванаестерац: „Полугласници на крају речи, на пример, већ су се губили, те нису више могли бити слоготворни“ (Трифунувић 1990: s. v. *стихови*, 334). Најчешће се дешавало да стих графички јесте дванаестерац, али звучно, при читању, остварује се као осмерац или деветерац. „Готово доследно је спроведено само начело и дух византијске метрике – да је стих увек логичко-синтаксичка целина, па се, према томе, не може појавити опкорачење“ (Трифунувић 1990: s. v. *стихови*, 334).

² „Smisao sastavljanja azbučnih pesama je mnemotehnički i didaktički, ali i duhovni: pismo je u srednjovekovnoj kulturi imalo i svoju religioznu funkcionalnost, kao izraz i dejstvo božanskog logosa (‘slova’) u njegovom otkrivanju svetu“ (*Rečnik književnih termina* 1985: s. v. *azbučna pesma*: 59).

³ Поједини проучаваоци словенске писмености сматрају да је Константин (Ћирило) Солунски аутор *Азбучне молитве* која се приписује Константину Преславском (Трифунувић 1990: одредница *азбучни стихови*, 13). Постоји мишљење да је Методије зачетник првих азбучних молитви код Словена (Хам 1974: 23).

⁴ „Крајем IX и почетком X века епископ Константин Преславски, припадник књижевног круга бугарског цара Симеона, саставио је прве словенске стихове. *Азбучна молитва* (40 стихова) и *Проглас Јеванђеља* (108 стихова) посвећени су радости мољења на словенском и просветљености словенског језика“ (Трифунувић 1990: s. v. *стихови*, 333–339).

Посебан тип представља азбучна молитва у ћириличком рукопису из XIV–XV века, који се чува у Публичној библиотеци у Петрограду, где сваки стих почиње не само словом по реду у азбуци, већ читавим називом слова (в. Прилог 2). Азбучна молитва чији је ово препис настала је најкасније до прве половине X века (уп. Мареш 1964: 18). Ови азбучни стихови писани су у једанаестерцима са слободном цезуром. Вероватно су се односили на глагољску азбуку. Поетска структура азбучне молитве чији се препис (из XIV–XV в.) чува у лењинградској библиотеци високог је нивоа (Мареш 1964: 19). Сличан текст постоји и у *Погодинском псалтиру*.⁵

Сматра се да су азбучне молитве биле извор за назив словенских слова у ћирило-методијевско доба. Азбучне молитве представљају ослонац у реконструкцији првобитне словенске азбуке, као и система првог књижевног језика Словена. Оне могу допринети да се дође до одговора на различита питања: (1) „о числе букв первоначального славянского алфавита“; (2) „о фонемном составе славянского языка того периода“; (3) „о названии букв алфавита“; (4) „о порядке следования букв“ (Загребин 1981: 65).

3. Азбучне молитве као наставно средство. Осим што су имале уметничку и религијску функцију, још од Ћирила и Методија азбучне молитве коришћене су као педагошко средство у просветитељском раду. Из историје словенске писмености познато је да су азбучне молитве имале су и значајну улогу у еволуцији *буквара*:

Наиболее ранние из известных в настоящее время учебников грамоты – это толковые азбуки. С них начинается долгая история или, иначе, эволюция букваря. Толковые азбуки (под таким названием дошли до нас азбучные акростиhi, вирши) находим уже в списках XIV, XV, XVI вв. Правда, они сохранились в рукописных сборниках церковно-исторического характера, которые из-за их общего состава никак нельзя назвать учебными пособиями. Но уже начиная с XVII в. тексты толковых азбук находим в букварях и в азбуках-прописях. С полной уверенностью можно сказать, что до времени появления букваря они выполняли аналогичную роль в процессе обучения грамоте, то есть роль учебного материала. (Дарчевска 1979: 61–62)

Азбучне молитве имале су функцију дидактичког материјала и мнемотехничког помагала путем кога се учио азбучни ред слова. Зашто се учио азбучни ред слова? Прво, зато што је то било темелни поступак у настави почетног читања; друго, зато што су слова имала бројну вредност.⁶ Осим тога, редослед слова у писму сматрао се светим, и као такав остајао је непроменљив. Тако на пример, за последња четири века, колико траје развој српских буквара – од буквара Инока Саве Дечанског из 1597. године до данас – мењао се број слова у српској ћирилици, али се није мењао њихов редослед.⁷

⁵ Мареш упоређује азбучну молитву из ћириличког рукописа који се чува у петроградској библиотеци (Q I 1202, л. 367) са сличном азбучном молитвом из *Погодинског псалтира* (коју је објавио А. И. Собољевски), о томе шире, в. Мареш 1964.

⁶ „Poznato je da u staroslavenskom kao ni u starom grčkom sustavu nije bilo posebnih znakova za brojeve, nego su pojedina slova uz svoju glasovnu vrijednost imala i određenu brojnu vrijednost“ [подвукао Ј. Х.] (Хам 1974: 16).

⁷ О историјским и методичким аспектима учења азбучног реда слова, в. Николић 1998.

Учење читања преко савладавања редоследа слова у азбуци – јесте најстарија метода наставе почетног писмењавања у словенској традицији – стара колико и само словенско писмо. „Суштина примјене ове методе је у томе што су се учили посебна имена слова“ (Илић 2009: 96). Учење азбучног реда јесте прва фаза и основни поступак у настави почетног читања заснованој на традиционалној методи срицања. Азбучни ред слова и имена слова учили су се пре него што се објасне гласовна вредност и облик слова. Прво су се учили мала, а затим велика слова. „Када ученици науче сва слова, прелазило се на срицање које се састојало у спајању слова у слоге и потом слогова у речи“ (Милатовић 2005: 43).

Будући да су слова усвајана редоследом по коме су дата у писму – то је тип алфаветске методе. Метода срицања је, према мисаоном процесу, синтетичка метода, а према односу између читања и писања може се назвати „методом одвојеног читања и писања“ (Перушко 1971: 24).

И после ћирило-методијевског доба, азбучне молитве употребљаване су у педагошкој пракси као мнемотехничко и дидактичко средство. Из периода пре појава првих српских буквара, посебно место заузима *Сказание о писменех* бугарског писца Константина Филозофа Костеничког, који је између 1410. и 1413. године дошао Србију, где је боравио све док Београд није пао под угарску власт 1427. године. У то време српском државом управљао је Стефан Лазаревић, српски кнез (1389–1402) и деспот (1402–1427), који „све чини да очува не само државне, него и културно-књижевне темеље старе немањихке државе“ (Константин Филозоф 1989: *Предговор*, 9). Константинов ортографско-граматички трактат *Сказание о писменех* настао је „по налогу деспота Стефана после 1423. године“, о чему сведоче „посредни историјски докати“ (Константин Филозоф 1989: *Предговор*, 14). Циљ стварања овог дела био је да се сачува изворна ћирило-методијевска писменост код Срба:

Замисао Константинова није била да кодификује граматичка правила српског језика, да напише нормативни граматички или правописни приручник – то му, уосталом, деспот није ни наложио. Константине је желео само да ‘разобличи кварење’ светих књига, до кога је дошло и због недовољног познавања грчког језика са којег су превођене и због правописних грешака, јер су српски писци и преводиоци тога времена искварили првобитни правописни систем који су створила солунска Браћа, св. Ћирило и Методије. Опасност од оваквог писања је, према Константину, веома велика, јер се квари ‘право учење’ – мисли се, наравно, на право хришћанско, православно учење – и рађају се многе јереси. (Константин Филозоф 1989: *Предговор*, 14)

У својој студији *Повест о словима* Константин Костенички бавио се учењем азбучног реда слова: „Желим да свим овим написаним словима имена обзнаним, како би они који уче ступили на пут учења и оспособили се да читање поуздано схватају“ (Константин Филозоф 1989: 58). При том, он наглашава да када дете научи азбуку од почетка, потребно је да је учити од краја, јер „ако их само с једне стране учи, много ће сметњи имати док их упозна, а уз то многа слова неће се задуго догодити да запише (зато што су ретка)“. Дакле, у Константиновом трактату о словима сређу се методички осврти на учење читања и писања.

Метода срицања дуго се задржала у словенском свету. У Србији се примењивала све до половине XIX века када је званично наређено (*Настављенијем* из 1844. године) да учитељи при обуци читања не говоре имена слова. Тада се почиње уводити аналитичко-синтетичка метода у букварску наставу. Алфаветске методе изгубиле су значај и зато што бројна вредност слова више није функционална.

Метода срицања више се није примењивала, али њене тековине су остале. То показује и *Брзоуки буквар* Исидора Стојановића из 1846. године, који одбацује методу срицања, али не одбацује учење азбучног реда. Исидор Стојановић је у свом *Брзоуком буквару* увео веома прогресивну гласовно-фонографски методу, којом се за свако слово објашњава његова гласовна вредност и графички облик, при чему се облик пореди с неким предметом. У овом, за своје време веома напредним буквару, уведене су још две иновације: (1) писање се учи у вези с читањем, а не одвојено; (2) аналитичка вежбања врше се у растављању речи на слоге и гласове. Слова се не уче по азбучном реду. Сам аутор, након што су обрађена сва слова (тј. глас и знак за свако слово), у буквару наводи следеће објашњење:

У почетку познавања слова нису била изложена по њиовомъ реду, него онако како се судило, да ће за васъ лакше быти; но нужно вамъ е познати и њиова имена, да бы лакше могли наћи какво име у азбучнымъ списцыма, или какву речъ у речницыма. (Стојановић 1846: 41)

Након овог ауторовог коментара, у буквару су наведене две азбучне таблице са именима слова – једна за грађанску, а друга за црквену азбуку. Дакле, две године након званичне забране методе срицања, учење азбучног реда није избачено из буквара (ни из наставе), само се његово место променило – из прве фазе премештен је у завршну фазу (након обраде свих слова), а остварује се пре преласка на увежбавање читања. И после званичног прихватања правописне реформе Вука Караџића у Србији (1867) широку употребу имали су посебно осмишљени текстови који су омогућавали да се азбучни низ научи лакше и брже. То показује и текст који је у свом делу *Кнежевина Србија* (1878) забележио Милан Ђ. Милићевић боравећи у Ужичком округу (в. Прилог 2).

4. Учење азбучног реда слова у савременој настави. Данас се у букварској настави примењује гласовно-аналитичко-синтетички метод. „Овај савремени и у нас најпопуларнији метод почетног читања заснован је на комбиновању елемената употребљаваних и делимично употребљаваних метода“ (Милатовић 2005: 59). Дакле, у савременој настави почетног читања напуштена је алфаветска метода. Међутим, научити напамет азбучни ред слова данашњем човеку је потребније него некадашњем, будући да се свакодневно служи разним картотекама, каталозима, регистрима и уопште списковима података било које врсте сложених по алфаветском реду. Зато је потребно да ученик на самом почетку школовања научи азбучни ред слова; само је питање: *У којој фази наставе почетног описмењавања то треба остварити?*

У савременој настави почетног читања и писања, прво се уче гласовне вредности и облици слова. Данас се инсистира на томе да после научених неколико слова одмах се почиње са писањем и читањем речи од усвојених слова (дакле, не чека се да се савладају сва слова да би се почело са читањем и писањем). Слова се у савременој настави не уче

по азбучном реду (него су изабрана по критеријуму једноставности облика и критеријуму фреквенције). Азбучни низ се учи тек пошто се науче сва слова. Такав поступак омогућава ученику да учећи азбучни низ систематизује и учврсти своје знање облика и гласовних вредности слова.

Дакле, од времена ћирило-методијевског ширења писмености до данашње модерне обуке почетног читања и писања – усвајање азбучног реда слова јесте саставни део методички усмереног и осмишљеног описмењавања. Методичари су већ одавно указали да нам напуштене методе могу помоћи у решавању практичних проблема у настави, „дајући идеју да неке старе принципе примјенимо под новим увјетима и на нов начин“ (Перушко 1971: 24). Као потврда овоме може се навести да се поред азбучног акростиха јавља и мнемотехничка метода (које слово на што личи), као у *Буквару* Живана Д. Ивановића (Ивановић 1931), првом српском буквару у коме се током обуке писања уместо косог писма притискањем учи усправно писмо притискањем.⁸

Азбучни акростих у функцији усвајања азбучног реда слова дат је и у једном од савремених званично одобрених буквара у Србији (в. Богавац – Бојовић – Андрић 2004: 74, Прилог 3). То је народна умотворина која се одликује динамичним ритмом, необичним нонсенсним садржајем, као и – за дух савременог детета – древним призвуком. Азбука је била инспирација и песницима који су писали поезију за децу Љубивоје Ршумовић, Добрица Ерић. Једна од таквих песама је *Словарица* познатог српског песника Драгана Лукића, која се налази у читанци за први разред (в. Вучковић 1996: 74, Прилог 4). То значи да од азбучних молитви из времена Ћирила и Методија до данашње наставе почетног читања и писања постоји континуитет у спровођењу поступка усвајања азбучног реда слова.

5. Закључни осврт. Употреба азбучних молитви као дидактичког средства за учење азбуке путем усвајања азбучног реда, у просветитељском раду Солунске браће и њихових ученика, допринела је да азбучне молитве постану саставни део еволуције буквара. Азбучне молитве – заједно са творевинама као што су *толковаја азбука*, *азбука-пропис* и *азбуковник* – имале су и значајну улогу у развоју наставе почетног читања и писања.

Иако се учење азбучног реда данас не остварује као прва фаза и основни поступак у настави почетног читања, остале су тековине ћирило-методијевског азбучног акростиха као наставног средства у савладавању азбучног реда, што је од посебног значаја за савременог човека. На тај начин веза са просветитељским радом Ћирила и Методија остаје непрекинута и данас.

⁸ О *Буквару* Живана Д. Ивановића, в. Николић 2011, Пурић 2007.

ЛИТЕРАТУРА

- Врана 1963:** Vrana, J. O postanku i karakteru staroslovjenskih azbukvara i azbučnih molitvi. – „Filologija“, № 4/1963, 191–204.
- Дарчевска 1979:** Дарчевска, И. Старинные славянские азбуки и буквари. – Советское славяноведение. № 4/1979, 56–66.
- Демкова – Дробленкова 1968:** Демкова, Н. С. & Н. Ф. Дробленкова. К изучению славянских азбучных стихов. In: Литературные связи древних славян. Труды отдела древнерусской литературы, 23. Академия наук СССР. Ленинград: Институт русской литературы. Издательство „Наука“, 1968, 27–61.
- Драгова 1969:** Драгова, Н. Втората апология на българската книга и нейните извори. In: Константин Кирил Философ. Юбилеен сборник по случай 1100-годишнината от смъртта му. София: БАН, 1969, 315–347.
- Загребин 1981:** Загребин, В. М. Заупокойные стихири азбуковне в сербском „Требнике“ XIII века. – Археографски прилози, № 3/1981, 65–91.
- Зыков 1971:** Зыков, Э. Г. Судьба Азбучной молитвы в древнерусской письменности. In: Древнерусская литература и русская культура XVIII–XX вв. Труды отдела древнерусской литературы, 26. Академия наук СССР. Ленинград: Институт русской литературы. Издательство „Наука“, 1971, 177–191.
- Илић 2009:** Илић, М. Методика наставе почетног читања и писања. Бања Лука: Комесграфика, 2009.
- Јовановић-Стипчевић 1981:** Јовановић-Стипчевић, Б. Текстолошка условљеност састава и броја слова старословенске азбуке према „Стихирама на Рођење и Крштење“ у српском препису. – Археографски прилози, № 3/1981, 93–121.
- Кувев 1969:** Кувев, К. М. Разпространение и сегашно местонахождение на „Азбучната молитва“. In: Константин Кирил Философ. Юбилеен сборник по случай 1100-годишнината от смъртта му. София: БАН, 1969, 281–308.
- Константин Филозоф 1989:** Константин Филозоф. Повест о словима. Житије деспота Стефана Лазаревића. Стара српска књижевност. Београд: Просвета, СКЗ, 1989.
- Мареш 1964:** Mareš, V. A. Azbučna báseň z rukopisu Státní veřejné knihovny Saltykova-Ščedrina v Leningradě (Sign. Q I 1202). – Slovo, № 14/1964, 5–24.
- Милатовић 2005:** Милатовић, В. Методика наставе почетног читања и писања. Београд: Звод за уџбенике и наставна средства, 2005.
- Мошин 1973:** Mošin, V. Još o Hrabru, slavenskím azbukama i azbučnim molitvama. – Slovo, № 23, 1973, 5–71.
- Николић 1998:** Nikolić, V. Istorijsko-metodički aspekti transfera učenja azbučnog reda slova. – Pedagogija, № 2/1998, 100–112.
- Николић 2011:** Николић, М. Синтаксичка структура старих српских буквара. – Српски језик, № 16/2011, 541–558.
- Перушко 1971:** Peruško, T. Materinski jezik u obaveznoj školi (Specijalna didaktika). Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1961.

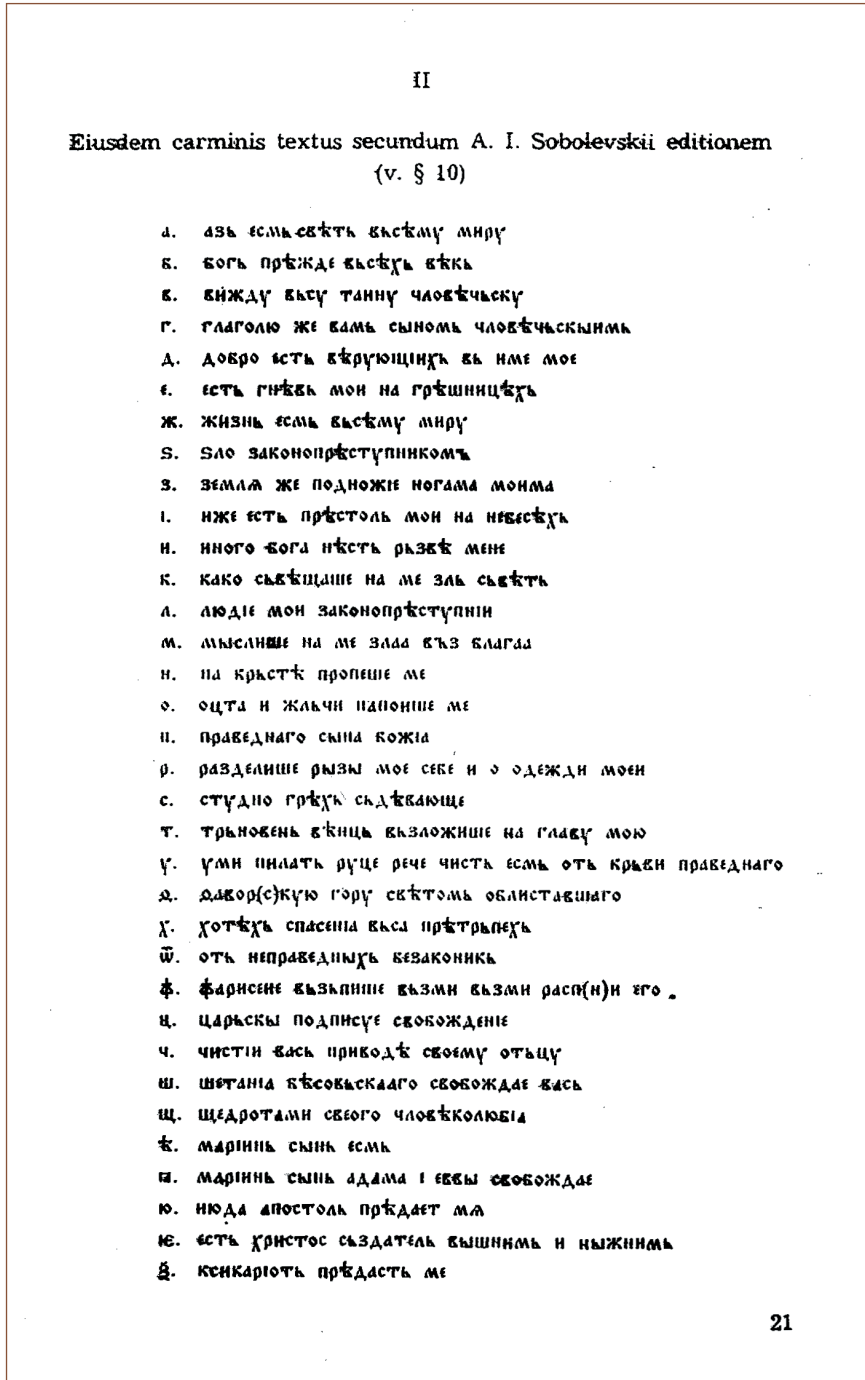
- Пурић 2007:** Пурић, Д. Примена модерних европских учења у „Буквару“ Живана Ивановића. In: *Образовање и усавршавања наставника. Зборник радова са научног скупа. Ужице: Учитељски факултет, 2007, 149–160.*
- Реџник књижевних термина 1985:** *Rečnik književnih termina.* Beograd: Nolit, 1985.
- Трифуновић 1990:** Трифуновић, Ђ. *Азбучник српских средњовековних појмова.* Београд: Нолит, 1990.
- Хам 1974:** Ham, J. *Staroslavenska gramatika.* Zagreb: Školska knjiga, 1974.

ИЗВОРИ

- Богавац – Бојовић – Андрић 2004:** Богавец Д., Д. Бојовић & Д. Андрић. *Буквар.* Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2004.
- Вучковић 1996:** Вучковић, М. *Читанка за 1. разред основне школе.* Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1996.
- Ивановић 1931:** Ивановић, Ж. Д. *Буквар.* Ужице: Издање књижаре Љуб. М. Романовића, 1931.
- Милићевић 1878:** Милићевић, М. Ђ. *Кнежевина Србија.* Београд: Државна штампарија, 1878.
- Новаковић 2000:** Новаковић, С. *Примери књижевности и језика старог и српско-словенскога.* Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2000.
- Стојановић 1846:** Стојановић, И. *Брзоукій букваръ.* Београд: Типографија Княжества Србскогъ, 1846.

Прилог 1:

Препис азбучне молитве која се чува у библиотеци у Петрограду, препис је издање А. И. Собољевског (Мареш 1964: 21):

Прилог 2:

Текст намењен усвајању азбучног низа, који је у свом делу *Кнежевина Србија* заблежио Милан Ђ. Милићевић у Ужичком округу (Милићевић 1878: 591):

Аз **Боже!** **Види** гавране доле! **Е** ли жив? Зна **Иван Костић**. Лазар мисли нама оно поклонити. Рече Стеван тугор Урошу: Хвала хришћанској, цркви чачанској, шабачкој: јер (је) јунак **Јанко Ћирић** (и) **Ђорђе Цацић**.⁹

Прилог 3:

Народна (фолклорна) песма за учење узбучног реда у једном од данашњих званично одобрених српских буквара (Богавац – Бојовић – Андрић 2004: 77):

АЗБУКА (Народна умотворина)

Аој / Брате / Видоје / Гледај / Доле / Ђердане / Ено / Жене / Змајеве / Испод / Јеле / Кривуље / Лепо / Људи / Маштали / Нашу / Њиву / Орале / Петар / Рече / Станоју / Тражи / Ћерку / Убаву / Фина / Храна / Царева / Чиста / Цада / Широка

Прилог 4:

Песма Драгана Лукића у читанци за први разред (Вучковић 1996: 74):

Драган Лукић: *СЛОВАРИЦА*

А – на ногама стоји / Б – уме да броји / В – кола буче / Г – гугуче / Д – доноси дан / Ђ – ђурђевак
 ран / Е – крије се у лету ласте / Ж – у житу расте / З – у звону звони / И – на игру гони /
 Ј – једрењаком једри светом / К – је увек са качкетом / Л – лије олово / Љ – љуљашку љуља /
 М – мамино слово / Н – свеску најврља / Њ – њушкицу има / О – обруч котрља / П – је с пекарима /
 Р – радост доноси / С – сија у роси / Т – из топа туче / Ћ – је с медом ћупче / У – за уво вуче / Ф – је
 фењер / Х – снагом се хвали / Ц – цртај, за то имаш дара / Ч – Чича Ницу оцачара / Џ – живи у цепу /
 Ш – је час у школи / а час је на шлепу / словарици нашој / увек на репу.

⁹ Фонеме (графеме) из азбуке Вука Стеф. Караџића додата су накнадно ван азбучног реда.